

МИНИСТЕРСТВО НА ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА
ЦЕНТЪР ЗА ОЦЕНЯВАНЕ В ПРЕДУЧИЛИЩНОТО И УЧИЛИЩНОТО
ОБРАЗОВАНИЕ

НАЦИОНАЛНО ВЪНШНО ОЦЕНЯВАНЕ
ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА – X КЛАС, 10 ЮНИ 2024 ГОДИНА

Прочетете текста, запознайте се със съдържанието на таблицата и изпълнете задачите от 1. до 5. включително.

Слънчевите лъчи – полезни и опасни

Лятото приближава и много хора ще потърсят топлите лъчи на слънцето край морския бряг или в планините. Науката е категорична, че слънцеизлагането е единственият естествен стимул на организма да синтезира витамин D. Проучванията показват, че телесното и психичното здраве се подобряват, когато се прекарва повече време на открито. Слънцето е извор на прекрасни емоции – всичко изглежда по-хубаво и по-лесно постижимо, когато навън е слънчево. Защо тогава компетентни специалисти ни съветват да се пазим от слънчевите лъчи?

Ако попитате някой физик, той ще ви каже, че ултравиолетовите лъчи от слънчевия спектър са невидими за човешкото око. Благодарение на тях придобиваме траен тен, но те също така са причина за слънчевите изгаряния и за някои видове рак на кожата. Получаването на тен е резултат от образуването на пигмента меланин, което всъщност е защитен механизъм срещу по-тежко изгаряне и други кожни увреждания. Ултравиолетовите лъчи, които са по-интензивни през лятото между 10:00 и 16:00 ч., могат преждевременно да причинят стареене на кожата и бръчки.

Лекарите съветват слънцезащитните продукти да се подбират внимателно – особено по отношение на защитния фактор, предпазващ от слънчево изгаряне и заболявания на кожата. Според фактора на слънцезащита предпазващите продукти се разделят на различни класове. Продукт с фактор 50 или 50+ блокира около 98% от ултравиолетовите лъчи и е особено подходящ за предпазване на детската кожа.

За да изберем най-подходящата слънцезащита, трябва да се съобразим с индивидуалните характеристики на човека (тип на кожата, цвят на косата и на очите), както и с природните условия (интензивност на слънчевото греене и метеорологични условия).

Тип кожа	Цвят на косата	Цвят на очите	Фактор на слънцезащита
Светла кожа	Светлоруса	Сини	50+
Нормална кожа	Руса	Сиви, зелени или светлокафяви	30 до 50
Лек загар	Тъмноруса до кестенява	Тъмни	15 до 25
Тъмен тен	Тъмна	Тъмни	15 до 25

1. Коя е темата на текста?

- А) ползата от витамин D за човешкия организъм
- Б) ролята на слънчевото греене за живота на Земята
- В) въздействието на слънчевите лъчи върху човека
- Г) причините, предизвикващи заболявания на кожата

2. Какво според текста води до преждевременно стареене на кожата?

- A) качеството на слънцезащитните продукти
- B) недостигът на витамини
- B) типът кожа и цветът на косата и очите
- Г) ултравиолетовите лъчи

3. Лекарите съветват да се обръща внимание на слънцезащитния фактор, за да се предпазят хората от:

- A) образуване на пигмента меланин
- B) изгаряне и заболяване на кожата
- B) синтезиране на витамин D от организма
- Г) влияние на слънчевата топлина

4. Коя информация присъства и в текста, и в таблицата?

- A) за значението на индивидуалните характеристики за избора на слънцезащита
- B) за развитието на козметичната индустрия за защита от вредното влияние на слънцето
- B) за интензивността на слънчевите лъчи през различните сезони
- Г) за характеристиките на козметичните продукти за слънцезащита

5. В листа за отговори запишете слънцезащитен продукт с какъв фактор би препоръчал фармацевт на млада майка за бебето ѝ.

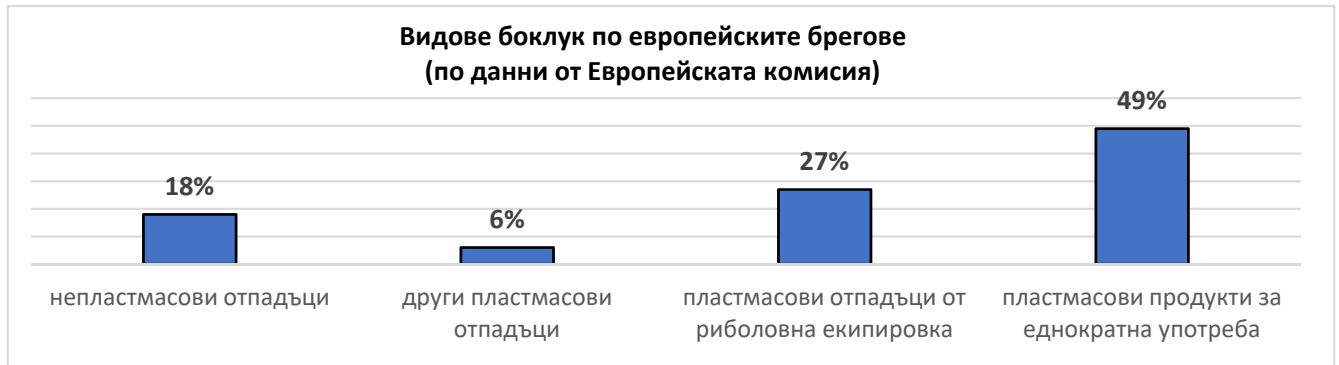
Прочетете текста, запознайте се със съдържанието на диаграмата и изпълнете задачите от 6. до 10. включително.

Пластмаса

Експертите често ни предупреждават за опасностите, които крият огромните количества отпадъци от пластмасови изделия. От 2021 г. Европейският съюз е наложил пълна забрана на продукти за еднократна употреба от пластмаса, ако те могат да бъдат направени от други материали – например хартия.

Последните данни на ООН показват тревожна тенденция. Производството на пластмаса не спира да расте и ако преди около 70 години в света са произвеждани около 1,5 милиона тона годишно, то сега вече се произвеждат над 360 милиона тона на година. Всяка минута в света се купуват около един милион пластмасови бутилки, а всяка година се използват около 5 милиарда пластмасови торбички. Отпадъци от пластмаса има навсякъде – на Антарктида, на Еверест и на дъното на океана; открити са дори и в храносмилателния тракт на птици. В България всеки от нас изхвърля средно по 17 кг пластмасови опаковки на година, от които се рециклират по-малко от половината. Факт е, че пластмасата, веднъж озовала се на сметището или в природата, може да си стои там стотици години, без да се разгради напълно, което има негативни последици за околната среда и здравето. Според учени от БАН в Черно море около 80% от откритите микропластмаси са влакна и нишки от рибарски принадлежности или влакна от текстил, попаднали в отпадните води от изпраните ни дрехи. Пречиствателните станции трудно преработват всички тези отпадъци. Главните виновници за замърсяването на бреговете на Черно море са пластмасовите бутилки и техните капачки, пластмасовите опаковки от бързи храни и пластмасовите торбички. Замърсяването с пластмаса може да бъде намалено с 80% до 2040 г., ако държавите и компаниите

направят дълбоки промени в политиката и пазара. За да се постигне това, трябва да се вземат спешни мерки: да се насърчи използването на бутилки за многократна употреба, рециклирането на някои отпадъци да се превърне в устойчива и печеливша индустрия. По този начин преработването на отпадъците ще позволи те да бъдат използвани отново в производството.

6. Кое твърдение за текста е вярно?

- А) Текстът информира за замърсяването с пластмасови отпадъци.
- Б) Текстът регулира преработването на пластмасови изделия.
- В) Текстът противопоставя две гледни точки за пластмасовите отпадъци.
- Г) Текстът насърчава употребата на пластмасови торбички.

7. Какво е значението на употребената в текста дума *рециклиране*?

- А) производство на пластмаса в химическата промишленост
- Б) разделно събиране на битови отпадъци в градовете
- В) преработване на отпадъци с цел повторна употреба
- Г) създаване на пречиствателни съоръжения в регионите

8. Каква според текста е причината за замърсяването с пластмасови отпадъци?

- А) отсъствието на алтернативни изделия, заместващи пластмасовите
- Б) слабата информираност за начините на преработване на отпадъци
- В) липсата на технология за рециклиране на отпадъци
- Г) увеличеното производство на пластмасови изделия за бита

9. Кое твърдение от текста се потвърждава от информацията в диаграмата?

- А) В България се рециклират по-малко от половината пластмасови отпадъци.
- Б) Пречиствателните станции трудно преработват всички пластмасови отпадъци.
- В) Черноморският ни бряг е замърсен най-вече от пластмасови изделия за еднократна употреба.
- Г) В България всеки човек изхвърля средно по 17 кг пластмасови опаковки на година.

10. Като имате предвид информацията от текста, в листа за отговори запишете ЕДНО действие, което може да допринесе за намаляване на пластмасовите отпадъци с 80%.

11. Препишете текста, като поправите допуснатите 8 (осем) грешки.

На официалния сайт на Българска народна банка (БНБ) е публикуван дизайна на евро-монетите, които ще влязат в обръщение при присъединяването на България към еврозоната. Националният дизайн има и задължителни и не задължителни елементи. Първите включват изобразяване на кръг от 12 звезди, както е върху знамето на европейския съюз и изписване името на страната ни.

Прочетете откъса от „Изворът на Белоногата“ и изпълнете задачите от 12. до 20. включително.

– Младо, безумно момиче!
Ти още нищо не знаеш,
мене повярвай, послушай,
да си намериш късметът:
бяла ханъма да станеш,
злато, коприна да носиш,
в светли хареми да седиш,
жълти жълтици да нижеш
размесом с дребен маргарец.
– Хубаво, аго, жив ми бил,
но аз съм проста селянка,
не ми са драги хареми,
нито свилени премени;
не искам жълти жълтици,
не искам дребен маргарец.
Стига ми това, що имам:
таз огърлица мъниста
и този плетен косичник. . .
Най-подир, аго, знаеш ли?
Ако не знаеш, да знаеш:
аз съм се клеела, заклела
и клетвата ми вярна е.
Първо ми либе Никола
първо венчило той ще е. . .
– Колко си проста, безумна!
Та що е твоят любовник

пред мене и пред властта ми?
– Пред тебе, аго, нищо е;
но за мен, знаш ли, всичко е –
воля аз него, та него. . .
– Волиш ти него, та него –
отвърна везир сърдито, –
но своя воля ти нямаш,
мойта е воля над тебе;
господар аз съм над тебе –
аз ще ти бъда стопанин. . .
Гергана дума продума:
– На живот ми си господар,
но на волята не ми си;
без воля стопан ставаш ти
на мъртво сърце студено. . .
Смая се везир с Гергана,
вярност в любов ѝ почете;
пусна момата свободна
и надари я богато,
после за помен поръча:
изворът чешма да стане.

Дюлгери чешма градили,
в село се дума разчуло,
че са Гергана вградили.

12. Кой елемент от строежа на „Изворът на Белоногата“ дава основание творбата да се определи като поема?

- А) конфликтът
- Б) сюжетът
- В) фантастичните елементи
- Г) фолклорните елементи

13. Кой от мотивите е интерпретиран в „Изворът на Белоногата“?

- А) за саможертвата
- Б) за лудостта
- В) за вграждането
- Г) за бедността

14. В откъса от „Изворът на Белоногата“ са противопоставени:

- А) старите и младите
- Б) вярата и неверието
- В) любовта и омразата
- Г) изборът и принудата

15. Везирът два пъти определя Гергана като *безумна*, но накрая сам той се оказва *смаян*. Това означава, че:

- А) Гергана надделява в словесния двубой с везира.
- Б) Везирът е „заразѐн“ от безумието на Гергана.
- В) Гергана успява да „облагороди“ везира.
- Г) Везирът разбира и обиква света на Гергана.

16. Кое тълкуване съответства на смисъла на творбата „Изворът на Белоногата“?

- А) Везирът не успява да изкуши с богатството си Гергана, защото на нея нищо не ѝ липсва.
- Б) Везирът е изобразен като типичния за възрожденската литература чужденец господар.
- В) Гергана отказва да приеме предложението на везира, защото не познава чуждия свят и се страхува от него.
- Г) Думите на Гергана: „Хубаво, аго, жив ми бил“, са знак, че героинята е склонна да преосмисли избора си.

17. В листа за отговори запишете ДВЕ характеристика на Гергана, които я определят като героиня, типична за възрожденска литературна творба.

18. В листа за отговори запишете какъв вид изразно средство е словосъчетанието „мъртво сърце“ и тълкувайте смисъла му в контекста на творбата.

19. В листа за отговори запишете ДВЕ значения на противопоставянето в двустихието:

На живот си ми господар,
но на волята не ми си;

20. Формулирайте и запишете в листа за отговори теза на тема *Любов и власт*.

21. Предайте в резюме съдържанието на текста „Пластмаса“.